

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Конфліктологія»

вибіркових компонент

освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

**№7 за темою №3 «СТИЛІ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТАХ.
ГЕНДЕРНІ КОНФЛІКТИ, СТРАТЕГІЇ ТА МЕТОДИ УПРАВДІННЯ
ГЕНДЕРНИМИ КОНФЛІКТАМИ»**

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 27.06.2024 р. №22

Розробник:

1. Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
канд. іст. наук, ст. наук. співр. **Надія ДЕМИДЕНКО**

Рецензент:

1. Професор кафедри психології та педагогіки Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних
наук, професор **Наталія МІЛЮРАДОВА**

План лекції

1. Сутність внутрішньоособистісного конфлікту.
2. Види внутрішньоособистісного конфлікту.
3. Рольові конфлікти.
4. Наслідки внутрішньоособистісних конфліктів

Рекомендована література

Основна

1. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 564 с.
URI: [https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/445/1/Гуменюк соціальна конфліктологія 2015.pdf](https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/445/1/Гуменюк%20соціальна%20конфліктологія%202015.pdf)
2. Герасіна Л.М., Требі М.П. Конфліктологія : навч. посіб. Харків. : Право, 2012. 128 с.
URI: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pdf
3. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с.
URI: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pd
4. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
URI: [https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/10152/1/Матвійчук Т. Конфліктологія.pdf](https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/10152/1/Матвійчук%20Т.%20Конфліктологія.pdf)
5. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2018. 175 с.
URI: [https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/111775/dEYMgVyF2oQMwrEwf0OHCw/Конфліктологія та теорія переговорів.pdf](https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/111775/dEYMgVyF2oQMwrEwf0OHCw/Конфліктологія%20та%20теорія%20переговорів.pdf)

Додаткова

1. Ващенко І. В. Кляп М.І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К. : Знання, 2013. 407 с.
URI: <https://aaу.academy/documents/11/КОНФЛІКТОЛОГІЯ.pdf>
2. Словник-довідник термінів з конфліктології / За ред. М. І. Пірен. Київ. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2016. 189 с.
URI: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
URI: <http://www.pravoznavec.com.ua>

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Сутність внутрішньоособистісного конфлікту.

Кожна людина постійно існує в конфліктній ситуації не лише з навколишнім соціальним середовищем, а й сама з собою. Для психічно здорового індивіда внутрішня конфліктна ситуація, що не виходить за межі норм, цілком природна.

Наукове вивчення внутрішньоособистісного конфлікту почалося наприкінці XIX ст. і було пов'язане, насамперед, з ім'ям засновника

психоаналізу – австрійського вченого **Зигмунда Фрейда** (1856 – 1939), який зазначив, що людське існування пов'язане з постійною напругою і подоланням суперечності між біологічними бажаннями та соціально-культурними нормами, між несвідомим і свідомістю. У цій суперечності й постійній протидії вищезазначених явищ і полягає, за З. Фрейдом, сутність внутрішньоособистісного конфлікту.

Ситуація внутрішньої напруги і суперечливості у певних межах не тільки природна, а й необхідна для розвитку й удосконалення самої особи. Будь-який розвиток не може здійснюватися без внутрішніх суперечностей, а там, де є суперечності, є і основа конфлікту. Якщо внутрішньоособистісний конфлікт протікає в межах норм, він дійсно необхідний. Невдоволеність собою, критичне ставлення до себе є могутнім внутрішнім двигуном, який примушує людину самовдосконалюватися.

Значний внесок у вивчення проблеми внутрішньоособистісного конфлікту зробив німецький психолог **Курт Левін** (1890 – 1947), який окреслив три типи конфліктних ситуацій:

- людина перебуває між двома позитивними силами приблизно рівної величини;

- людина перебуває між двома приблизно рівними негативними силами.

Характерний приклад – ситуація покарання;

- на людину одночасно діють дві різноспрямовані сили приблизно рівної величини в одному й тому ж місці.

Широкої популярності набула концепція внутрішньоособистісного конфлікту американського психолога **Абрахаама Маслоу** (1908 – 1968).

Згідно з А. Маслоу, в основі внутрішньоособистісного конфлікту лежить розрив між потребами в реалізації здібностей і талантів та реальним результатом.

Згідно з концепцією австрійського психолога і психіатра **Віктора Франкла** (1905 – 1997), головною рушійною силою життя кожної людини є пошук нею сенсу життя і боротьба за нього. Неможливість досягнути сенсу життя породжує, як він називає, екзистенційний вакуум, який і спричиняє в широких масштабах внутрішньоособистісні конфлікти.

Внутрішньоособистісний конфлікт є:

- результатом взаємодії елементів внутрішньої структури особистості;

– сторонами внутрішньоособистісного конфлікту є різнопланові і суперечливі інтереси, цілі, мотиви і бажання, які одночасно існують у структурі особистості;

– внутрішній конфлікт супроводжується негативними емоціями.

Підґрунтям кожного внутрішньоособистісного конфлікту є ситуація, що характеризується:

- суперечливими позиціями проявів внутрішнього життя людини;
- протилежними мотивами, цілями й інтересами сторін;
- протилежними засобами досягнення мети в цих умовах;
- відсутністю можливості задоволення потреби і водночас неможливістю її усунення.

Тривалість й інтенсивність конфлікту залежать від того, яке місце посідають порушені антагоністичні прояви у всій системі відносин людини.

У разі зіткненні центральних відносин конфлікт набуває глобальних розмірів, захоплює всього індивіда і може перетворитися на невроз.

2. Види внутрішньоособистісного конфлікту.

Для побудови типології внутрішньоособистісного конфлікту більшість учених беруть за основу ціннісно-мотиваційні мотиви особистості.

Мотиви – відображають прагнення особистості різного рівня (потреби, інтереси, бажання тощо). Можуть бути виражені поняттям «хочу» (я хочу).

Цінності, як сприйняті особистістю, так і нав'язані суспільством, втілюють у собі моральні норми і виступають як еталони належного. Позначаються як «треба» (я повинен).

Самооцінка – власна самооцінність. Оцінка особистістю своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Виражається як «можу» або «не можу».

Види внутрішньоособистісного конфлікту:

– **мотиваційний конфлікт** – прагнення чогось, устремління до володіння чимось (*між «хочу» і «хочу», але бажання такі, що виключають одне одного*);

– **моральний конфлікт** між бажанням і обов'язком, між моральними принципами й особистими потребами, конфлікт між прагненням діяти відповідно до бажання і вимог навколишнього середовища (*між «хочу» і «треба»*);

– **конфлікт нереалізованого бажання** або комплексу неповноцінності – це конфлікт між бажаннями, прагненнями і дійсністю, яка блокує їх задоволення.

Іноді його трактують як конфлікт між «хочу бути таким, як вони» і неможливістю це реалізувати. Конфлікт може виникнути не тільки, коли дійсність блокує реалізацію бажання, але і в результаті фізичної неможливості його здійснити. До цієї групи належать і конфлікти, що виникають через незадоволеність своєю зовнішністю, фізичними даними і здібностями (*між «хочу» і «можу»*);

рольовий конфлікт виражається у переживаннях, пов'язаних із неможливістю одночасно зіграти декілька ролей (міжрольовий внутрішньоособистісний конфлікт), а також у зв'язку з різним розумінням вимог індивіда до виконання однієї ролі (внутрішньорольовий конфлікт).

До цього виду належать внутрішньоособистісні конфлікти між двома цінностями, стратегіями або сенсами життя (*між «треба» і «треба»*);

адаптаційний конфлікт виникає на основі порушення рівноваги між суб'єктом і навколишнім середовищем. Це конфлікт між вимогами дійсності та можливостями індивіда – професійними, фізичними, психологічними.

Невідповідність можливостей і здібностей особи вимогам середовища або професійній діяльності може розглядатися як тимчасова неготовність, так і нездатність виконувати поставлені перед нею вимоги (*між «треба» і «можу»*);

– **конфлікт неадекватної самооцінки**. Адекватність самооцінки особистості залежить від її критичності, вимогливості до себе, ставлення до успіхів і невдач. Серед конфліктів неадекватної самооцінки виокремлюють конфлікти між завищеною самооцінкою і прагненням реально оцінювати свої можливості, між заниженою самооцінкою й усвідомленням об'єктивних досягнень людини, а також між прагненням підсилити намагання, щоб досягти максимального успіху і зменшити їх, щоб уникнути невдачі.

Внутрішньоособистісний конфлікт може виникнути, коли виробничі і вимоги знаходяться у протистоянні з особистісними потребами чи цінностями. *Наприклад, працівник планує провести вихідні дні вдома, з родиною, а керівник вимагає від нього вийти на роботу, щоб вирішити складне питання.*

3. Рольові конфлікти.

Внутрішньорольовий конфлікт – це різне розуміння особою себе і своєї ролі (*між «я» і роллю, яку належить виконувати*) та міжрольовий (*між необхідністю виконувати кілька ролей однією людиною*).

Інтенсивність рольового конфлікту визначається ступенем сумісності-несумісності різних очікувань (*між «потрібно» і «потрібно»*).

Психологічні ролі, які відіграє індивід у різноманітних життєвих ситуаціях, далеко не завжди гармонійно доповнюють одна одну. Рольові конфлікти характерні для всіх типів психологічних ролей. Коли йдеться про соціальні ролі, ми переважно маємо справу з проблемами в сфері міжособових стосунків і комунікації, хоча зчаста ці проблеми пов'язані з особистісними факторами. Суперечності в сфері особистісних ролей – це, зазвичай, особистісні проблеми різного ступеню складності. Життєвих ситуацій, в яких відбуваються рольові конфлікти, дуже багато. Їх можна класифікувати за ступенем проблемності, складності, контексту, в якому вони відбуваються.

Основні типи рольових конфліктів:

– несприйняття рольової поведінки інших людей (*поведінка дружини не співпадає з ідеальними уявленнями чоловіка про типову роль дружини*;

рольова поведінка нового керівника не співпадає з очікуваннями на цю роль з боку підлеглих, що склалися при старому керівникові, «Він (вона) не такий, яким повинен бути»; «Не виконує своїх обов'язків»);

– неприйняття власної рольової поведінки іншими («Я намагаюся бути ідеальною дружиною, а йому я цікава тільки в ліжку»; «Я все робив правильно, незрозуміло, чому це їх не влаштовує»; «Вона не може мені пробачити, що я не такий, як її батько»);

– неможливість одночасно задовольнити очікування різних людей. Ситуації виникають тоді, коли особа повинна виконувати суперечливі вимоги з боку різних людей з оточення особистості, чи вимоги, що взаємно виключають одна одну (роль молодого дружини чоловіком вбачається інакше, ніж свекрухою; «Не можу догодити всім»; «Треба вибирати: чи подобатися вчителям, чи – однокласникам»; «Кожний бачить мою роль по-своєму, а я не знаю, хто із них має рацію»);

– неможливість виконувати роль, що не відповідає власній Я-концепції. Ці ситуації виникають у тому випадку, коли роль, що виконується (чи та, яку особистості доведеться взяти на себе) не відповідає власним уявленням людини про роль, а також уявленням про себе як суб'єкта цієї ролі (випадки невірної обраної життєвої шляху, всупереч своєму покликанню;

відсутність однодумців, які сприймають людину і її ролі такою, якою вона їх бачить сама; «Завжди почуваю себе «не в своїй тарілці»; «Не можу більше бути таким, яким мене хочуть бачити»; «Сів не в свої сани»);

– несумісність різних ролей. Ці ситуації виникають тоді, коли різні ролі не можуть функціонувати одночасно, чи коли виконання однієї ролі істотно ускладнює виконання іншої (протиріччя між сімейними і професійними

ролями (жінка не може реалізувати себе як матір так, щоб це не відбилося на професійній діяльності; суперечності між роллю керівника і фахівця – директор Наукового центру керує колективом, зашкоджуючи власним науковим задумам; «Не можу бути водночас і тим, і цим»; «У моїй ситуації бути хорошим працівником означає бути поганою матір'ю»; «Моя робота знищила всі інші мої інтереси, і зараз я про це дуже шкодую»);

– суперечливість чи несумісність різних вимог до виконання якої-небудь ролі. Ситуації виникають тоді, коли в суспільних нормативах відносно якоїсь ролі існують протиріччя (на підприємстві, за умов, що склалися, можна виконати завдання, лише порушуючи правила техніки безпеки; «Моя робота

– суцільна невизначеність, завжди можна знайти, за що лаяти»);

– недостатність ресурсів для виконання якоїсь ролі (рольове перевантаження). Подібні ситуації виникають тоді, коли для повноцінного виконання ролі не вистачає мотивації, емоційного задоволення від результату, часу для виконання чи інших ресурсних компонентів. Подібні ситуації часто супроводжуються ефектом емоційного вигорання (лікар, який багато років з любов'ю виконував свою роботу, починає ненавидіти своїх пацієнтів; «Якби мені вистачало часу, хіба я могла б так погано виконати цю роботу»; «Мені не вистачає сил любити її як колись»).

Усі рольові конфлікти передбачають необхідність вибору:

- вибір між рольовою поведінкою і рольовими очікуваннями, або між своїми потребами і потребами іншої людини;
- вибір між необхідністю грати роль і собою, власними потребами;
- вибір між різними ролями індивіда;
- вибір пріоритетів, вибір між важливими потребами особистості, перерозподіл ресурсів.

4. Наслідки внутрішньоособистісних конфліктів

За своїми наслідками внутрішньоособистісні конфлікти можуть бути:

- *конструктивними* (функціональними) з позитивними наслідками;
- *деструктивними* (дисфункціональними) із негативними наслідками).

Конструктивний внутрішньоособистісний конфлікт є джерелом самоудосконалення і самоствердження особистості. Внутрішньоособистісні суперечності вирішуються без негативних наслідків, а загальним результатом їхнього вирішення є розвиток особистості.

Якщо особистість не може знайти вихід із конфліктної ситуації, не в змозі вчасно і позитивно вирішити внутрішні суперечності, внутрішньоособистісний конфлікт має деструктивний характер. Негативні наслідки внутрішньоособистісного конфлікту:

Деструктивні наслідки внутрішньоособистісного конфлікту стосуються не тільки стану самої особистості, її внутрішньої структури, але і взаємодії з іншими людьми в групі, в сім'ї, школі, вищому закладі освіти, організації.

Якщо внутрішньоособистісний конфлікт вчасно не вирішується, то він може призвести до значно важчих наслідків, найбільш сильні з яких *стрес, фрустрація та невроз*.

Стрес (від англ. stress – тиск, напруга) – стан людини, що виникає як відповідь на різноманітні емоційні дії. Він може виявлятися на фізіологічному, психологічному, поведінковому рівнях і є реакцією на внутрішньоособистісний конфлікт, якщо той зайшов досить далеко й особистість не здатна його вчасно і конструктивно вирішити. Стрес часто провокує подальший розвиток конфлікту або породжує нові конфлікти, оскільки деякі особи намагаються зігнати своє роздратування і гнів на оточуючих.

Фрустрація (від лат. frustratio – розлад, руйнування планів) – психічний стан людини, викликаний нездатністю сприймати труднощі, що виникають на шляху до досягнення мети або вирішення завдання. Фрустрація – переживання невдачі або невирішеної суперечності.

Невроз (від греч. neuron – нерв) – нервово-психічний розлад. У підґрунті неврозів є непродуктивно вирішувана суперечність між особистістю і значущими для неї чинниками дійсності. Найважливіша причина неврозів – глибокий внутрішньоособистісний конфлікт, який особистість не в змозі вирішити позитивно і раціонально. Ця неможливість вирішення конфлікту супроводжується виникненням хворобливих і обтяжливих переживань невдач, незадоволених потреб, недосяжності

життєвих цілей, втрати сенсу життя та ін. Поява неврозів означає, що внутрішньоособистісний конфлікт переріс у невротичний конфлікт.

Невротичний конфлікт – вища стадія розвитку внутрішньоособистісного конфлікту. Здебільшого він закладається у дитинстві в умовах порушення відносин із навколишнім соціальним мікросередовищем і насамперед із батьками.